

het festival; dilemma's van reflexiviteit deel 1

Paul ten Have

Van 7 tot 18 april vonden er in het gebouw van de Vrije Universiteit een aantal wetenschappelijke bijeenkomsten plaats onder de naam "Amsterdam Festival of the Social Sciences". Dit festival was het resultaat van een initiatief van Prof. A.W. Gouldner, dat via het SISWO en de VU gerealiseerd kon worden. Alleen deze gegevens al kunnen het uitgangspunt zijn van uitvoerige beschouwingen over details van het Nederlandse universitaire leven. Dit is nog meer het geval met de 'bedoeling' van het geheel zoals die in het programma was vermeld: "to speed communication between the social sciences, and most especially to shorten the time it takes for new social sciences to become available in the Netherlands". Denkbare implicaties van deze boodschap zijn onder meer dat de nederlandse sociologie achterloopt, dat nieuwe ontwikkelingen zich in hoofdzaak elders voordoen en dat wij -beoefenaren en konsumenten van de sociale wetenschappen in Nederland- daar laat, te laat, of helemaal niet van op de hoogte raken. Natuurlijk levert de tijd die met publikatie gemoeid is een forse vertraging op. Maar er zit ook een suggestie in van een visie op de Nederlandse sociologie als gezapig, onkreatief en nauwelijks de moeite waard. Er zijn momenten dat deze konklusies zich ook aan mij wel heel sterk opdringen en ik wens een ieder die bewijslast van het tegendeel wil verzamelen sterkte. Dergelijke suggesties werden de organisatoren, en met name Gouldner, natuurlijk niet in dank afgenomen. Men hoorde zuur gefluister en velen bleven eenvoudig weg. Gezien de mogelijkheden om hier in het beperkte bestek van twee weken zoveel informatie op te doen, in contact te komen met kopstukken op het gebied waarop men zich specialiseert, etc. vond ik de deelname aan het festival toch wel teleurstellend. Zelf ben ik blij dat ik er zoveel heb kunnen zijn, om het toch meer persoonlijke contact, zelfs als je iemand alleen maar een lezing ziet en hoort geven, om de informatie over waar mensen mee bezig zijn en om de stimulansen voor eigen denken, plaatsbepaling en beoefening van sociologie. Vanuit deze achtergronden leek het me interessant om te weten wat anderen, met name kollega's in mijn eigen instituut, er nu van gevonden hadden en waarom zij die er niet waren dat hadden nagelaten. Naast teleurstelling had ik ook gebrek aan begrip voor dit gedrag, dat mensen die

toch zoveel vrijheid en een vorstelijk salaris krijgen toegeschoven voor de beoefening van de wetenschap zich zoiets laten ontgaan. Ik heb daarom een klein vragenlijstje verspreid onder onder het wetenschappelijk personeel van het Sociologisch (annex Sociografisch) Instituut van de Universiteit van Amsterdam, waarin ik hun vroeg naar aanwezigheid, waardering en redenen van afwezigheid. Twee derde van het Wetenschappelijk Korps nam de moeite mijn vragen te beantwoorden (Dank). Van deze 32 invullers waren er 19 minstens één maal geweest, terwijl ik van de 16 niet-invullers er zes wel heb gesignaleerd. De genoemde 19 woonden gemiddeld 7,8 lezingen bij, terwijl er 19 gehouden werden. De afwezigen gaven als redenen o.a. aan bestuursverplichtingen, onderwijsverplichtingen, persoonlijke omstandigheden en wat ik het best "formulekritiek" kan noemen, zoals:

"Ik ga nooit naar congressen, seminairs, lezingen, etc. Ik vind dat te tijdrovend en ga er vanuit dat er t.z.t. verslagen van komen die ik dan op mijn gemak, met minder tijdsinput, en met meer resultaat kan lezen."

Twee andere reacties zijn:

"Vanwege onderzoeksvoorbereidingen geen tijd de floating concentratie op te brengen die nodig is voor het volgen van een dergelijk congres met jaarbeurskarakter. Ik had vijf lezingen willen bezoeken. Het is er niet van gekomen a) omdat ik ondanks tijdsige betaling geen kaart kreeg toegezonden, b) navraag naar lezingen waarvan ik het gevoel had dat ik wat gemist had, mij het idee gaf dat er weinig gebeurd was dat niet in de literatuur te achterhalen valt."

"Kongres niet bijgewoond. Waarom niet? Allereerst heb ik me geërgerd dat we op een instituut, waar Gouldner zelf aan verbonden is, niets over het congres gehoord hebben en onze informatie uit de krant moesten halen. Voorts dat ik uit diezelfde krant (NRC) pas twee dagen vóór het kongres mocht vernemen wanneer precies wie over wat zou spreken... Ik was zeker niet in alles geïnteresseerd, maar toen het zover was bleek ik de dingen waar ik evt. naar toe had gewild wegens afspraken bijna geen van alle te kunnen bijwonen. Ik heb er toen maar verder de brui aan gegeven".

Tja Ook bij de redenen van de mensen die wel eens geweest waren viel het veelvuldig vermelden van onderwijsverplichtingen op. Slechts weinigen hadden hun onderwijsaf-

spraken voor het festival opgeschort, terwijl men toch zou kunnen denken dat ook studenten wel eens belangstelling voor actuele ontwikkelingen in de sociale wetenschappen zouden kunnen hebben. Is het een kwestie van gehechtheid aan routine of van gestelde prioriteiten? Ach, ieder leeft zijn eigen leven.

Vorm.

Veel kritiek is er ook geleverd op de vorm waarin een en ander zich afspeelde. Er was geen centraal thema gesteld. De sprekers waren vrij in de keuze van hun onderwerp. Er was geen groepering van sprekers, zodat men toch verwante lezingen op ver uiteenliggende tijden aantrof. De sprekers waren slechts korte tijd in Amsterdam, zodat het onderling contact minimaal was. De selectiekriteria waren volstrekt onduidelijk. Zo heb ik het optreden van een ethnomethodoloog gemist. Er werd, afgezien van een korte samenvatting, geen informatie vooraf gegeven over de inhoud van de lezingen, zodat nadenken vooraf niet mogelijk was, tenzij men de figuur al kende. Gevoegd bij de taalbarrière was dit ook in de diskussies merkbaar. Daarbij bleek ook dat er veel buitenlanders waren gekomen, die zich veel beter in de diskussies wisten te roeren. Dit wierp weer een schel licht op de afwezige Nederlanders en versterkte de nationale lulligheid. Na de lezingen waren 'seminars' gepland, waar de (vermoede) sprekers dan (in de seminars die ik bijwoonde) vooral 'positie-vragen' te beantwoorden kreeg, terwijl de andere aanwezigen zich (vooral bij Goffman) overgaven aan 'celebrity-watching'. Kontakten tussen deelnemers, vaak een rijke bron van lering en vermaak bij andere kongressen, bleef door deze opzet nogal minimaal. Het waren vooral de toch al goed ingevoerd, die daarvan profiteerden: een Mattheus-effekt. Persoonlijk vind ik veel van deze vorm en formule-kritiek wel gerechtvaardigd, maar valt dit toch weg tegen de baten van het geboden geheel. Je kunt nu eenmaal niet alles, i.c. een perfecte formule hebben. Wat er aan leer- en stimulerings-mogelijkheden tegenoverstond was in ieder geval voor mij voldoende. Daartoe wend ik mij nu dan.

Sprekers.

Ieder maakt in zekere zin natuurlijk zijn eigen festival. Je hoort wat je herkent, waar je iets mee denkt te kunnen doen. Ik kan natuurlijk lang niet alles wat ik 'gehoord' heb hier opschrijven. Ik beperk me dus tot enkele aantekeningen. Op de voor mij meest opmerkelijke onderdelen en op de overwegingen die ze in me losgemaakt hebben, kom ik in een tweede deel uitvoeriger terug.

Hymes' optreden was het eerste van het festival. Hij was tevens de eerst sociolinguist en werd als zodanig gevolgd door Labov en Bernstein. Hij is een antropoloog, die zich

vooral heeft beziggehouden met "the ethnography of speaking". Hij gaf een overzicht van aktuele problemen op zijn gebied, met vele konkrete verwijzingen naar ook politiek geladen problemen, bijvoorbeeld op het gebied van meer-talige scholing. Hierdoor was het ook voor een relatieve outsider een boeiend verhaal. Hij illustreerde de voordelen die ook later Labov en Bernstein vertoonden: een relatief precieze greep op gedetailleerd gekende feiten, gekombineerd met een breed, theoretisch gefundeerd inzicht en een geladen gevoel voor relevantie. Een voorbeeld dus.

Eco kwam niet zo best over. Ondanks de reputatie-signalen die ik eerder had opgevangen leverde hij een teleurstellend vlak inleidend verhaaltje af. Volgens informanten bevatte het vrijwel letterlijke citaten uit eigen publikaties van jaren terug. Het beloofde "nieuwe werk" werd dus in dit geval niet geleverd. Daar ga je met je kommunikatie-kloof.

Luhman's betoog was te abstrakt en te ver van mijn eigen gebruikelijke denken en relevantie-systeem om er veel over te kunnen zeggen. Hij stelde dat er drie, elkaar veronderstellende, maar niet hiërarchisch te ordenen theoriën zijn: systeem-theorie, evolutie-theorie en kommunikatie-theorie, die alle drie nodig zijn en hij paste ze toe o.m. op sociale differentiatie. Hij maakte duidelijk dat zijn opstel gepubliceerd zal worden, dus daar verwijs ik dan maar naar.

Met Roche begon de zaak voor mij echt boeiend te worden. Hij heeft al een zeer pretentieuze pil geschreven over fenomenologie taal en de sociale wetenschappen. Ik zag hem in Montreal een kort en onduidelijk (toen voor mij) verhaal over Schutz houden. Hij zat ook hier zeer jong en onzeker te wezen. Zijn opstel ging over "beloven" en "morele taal" en hij vertegenwoordigde een betrekkelijk nieuw en voor mij boeiend genre sociologie, dat ik voor het gemak maar even aan zal duiden als "refleksieve analyse". Waar dit op neer lijkt te komen is een poging om bij de behandeling van een thema voortdurend te verwijzen naar de aard van de taal, in ruime zin, die men hanteert en naar de daarin geïmpliceerde levensvorm. Deze vorm van sociale analyse, waar men van de andere sprekers ook Blum en Silverman onder kan rangschikken, maakte voor velen een pas-op-de-plaats indruk en wekte nogal wat irritatie. Er worden uit filosofische tradities geput die de Akademische Sociologie tot nu toe grotendeels heeft laten liggen (Wittgenstein, Heidegger, Plato) en haalt daar jargon en relevanties uit die de meeste sociologen niet herkennen. Alleen daarom is het al interessant, omdat het zodoende de specificiteit van de gevestigde sociologische denkwijzen laat zien. Toch vond ik Roche's verhaal dat zeer zoekend gebracht werd, best te volgen en zeker de moeite waard. Hij wees toch zaken aan die te maken hebben met "beleven" en de versleten standaardvormen daarvan, die ik informatief vond en mijn denken in beweging zetten. Ik was daarom nogal verbaasd over de tamelijk tot zeer af-

wijzende reacties in de discussie van Phillips en vooral Gouldner:

"I hear you déjà vu... here is record being played, Waltz me around again Mathilda, but we never get to bed... I am just reflexively talking about how it strikes me, you know, very personally... so we start out talking about a very limited topic, and then we discover we are not talking about the topic, we are playing a game called "let us talk about the resource.. it's a fake... I hear you as the oldest fashioned form of the methodological pervert, the kind I grew up being bored to death with, but it takes a new form... it doesn't make much difference whether the topic is promises, whether the topic is bias, whether the topic is class system, whether the topic is snobism (met nadruk) the important thing is to flash the topic, unzip the topic, zip up quick, and then talk about analysis... your talk about analysis today, is like your talk about analysis yesterday, is like Alan Blum's talk about analysis the day before, is like Alan Blum's talk about analysis the day before that, it is the merry-go-round of not growing up... one keeps on having children that one never feeds, and one doesn't care, whether they ever grow up..."

Dit zaaide wel enige verwarring, zowel bij de duidelijk aangeslagen Roche als bij het publiek. Het bleef voor mij de vraag of men nu het genre ("refleksieve analyse") of het specifieke optreden van Roche, met name als "epigoon" van Alan Blum aanviel. Phillips legde (later) vooral de nadruk op de epigonisme klacht. Tijdens het seminar speelde de spanning van deze discussie nog duidelijk door. Inhoudelijk kom ik er in deel 2 op terug.

In Labov hoorden we een voortreffelijk sociolinguist die zijn grote reputatie (vgl. het "survey essay" van A.D. Grimshaw in Contemporary Sociology, II6 van november 1973) geheel wist waar te maken. Hij bracht gedetailleerde gegevens over subtiele uitspraak-verschillen en de veranderingen daarin in verband met de sociale positie van de sprekers, sociale conflicten en de veranderingen daarin. Aan de sociologische kant bleef de analyse wat mager en traditioneel (Dahrendorf en Coser), niet slecht, wel informatief, maar ook zeker niet vernieuwend. Hij vertolkte toch duidelijk het Columbia optimisme in de waarde van empirische sociale gegevens en tevens het met die school geassocieerde vakmanschap in de manipulatie daarmee.

Phillips' bijdrage was een betoog over "Dilemma's of Equality", waarin hij traditionele problemen van "political and moral philosophy" wilde behandelen met gebruikmaking van gegevens van empirisch sociaal onderzoek. Hij bracht het als

een eerste verkenning op een gebied waar hij zich de komende 3, 4 jaren intensief mee wil bezighouden. Zijn enige jaren geleden in De Gids gepubliceerde analyse van 'The Myth of Schooling' was er kwa preokkupatie wel in terug te kennen. maar verder was het toch heel andere stof en een heel andere behandeling dan waar hij bij ons zijn reputatie aan te danken heeft. Het viel met name op dat er geen spoor te bekennen viel van de zorg om de twijfelachtige fundering van de meeste gegevens, die in empirisch-sociologisch onderzoek gebruikt worden. Het perspectief van waaruit Phillips redeneerde, leek te zijn: hoe moet de samenleving, idealiter, worden ingericht. Daarbij hanteerde hij een distributieve benadering van de sociale ongelijkheid ('equality of educational opportunity', 'equality of social opportunity'). Zowel perspectief als benadering spreken mij niet erg aan. De moeilijkheden waar men zo voor komt te staan werden goed geïllustreerd toe Phillips kwam te spreken over problemen van 'gelijkheid van verdeling van kansen op seksuele bevrediging'. Mijns inziens kan slechts een fundamenteel relationeel model de basis zijn voor een realistische benadering van dergelijke problematiek. Distributieve verschijnselen zijn niet meer dan een oppervlakte structuur. De discussie die op de lezing volgde was vrij fel; men vond dat hij niet veel gezegd had.

Gouldner's vertoog over de rol van intellectuelen in de revoluties van de twintigste eeuw trok veel publiek en werd met een duidelijk gevoel voor show gebracht. (De openings-alinea werd eerst voorgelezen, toen geprojecteerd en toen legde Gouldner de naam van de auteur erbij: Fidel Castro). Het was een boeiend hoofdstuk uit de historisch geïnformeerde sociologie van het intellectueel-zijn, met name het sociale theoretikus zijn, waar hij nu al jaren mee bezig is. Zoals hij schrijft in de Coming Crisis

'The task here is essentially as that undertaken in Enter Plato. The present study, like Enter Plato, is a case study of social theorists; its ultimate objective is to contribute to a more general theory about social theorists, which may illuminate the manner in which theory products and theory-performances are generated and received'. p. 483

Thema's uit deze onderneming, zoals de verbinding van intellectuele vorming met abstraktie ('context-freeness'), de overbruggings problemen naar de praktijk die dat geeft, en de sociale voorwaarden die men daarvoor kan formuleren, kwamen -samen met de aan Merton ontleende tegenstelling tussen Cosmopolitans en Locals- ook in dit 'hoofdstuk' weer naar voren. Verder is het verhaal te kompleks en te rijk om hier even samen te vatten. Wat opviel was het polemische element, haast stilzwijgend, tegen on-intellectueel aktivisme, waartegenover Marx, Lenin, Mao, e.a. als zowel echte revolutionairen als echte

intellektuelen gesteld werden. Het was daarom ekstra jammer dat Gouldner wel de Russische revolutie en de revoluties in de derde wereld behandelde maar nauwelijks de positie van intellektuelen in West-Europa en Amerika. Natuurlijk, het was nu zijn onderwerp niet, maar het was toch jammer dat hij op een vraag van Eddy Szirmai in die richting zo bits en onterecht reageerde met een vorm van de vraag onbeantwoord retour sturen die hij wel vaker beoefende. Zo van 'you have to solve your own problems, you are looking for a conversion experience, but I am not going to do your work for you, I am only displaying my conception of discourse (of woorden van die strekking). Tevoren was er nog een uitwisseling van kat en tegenkat toen Gregg, een vriend van Roche, Gouldner verweet dat het er weer eentje van het zelfde was geweest, daarmee Gouldners aanval op Roche parodierend: 'Maybe it's not Waltzing Mathilda, but it's The Same Old Song; Cosmopolitans and Locals Revisited'. Gouldner verweet zijn tegenstander vervolgens gebrek aan eigen visie, levenservaring en produktie: you have to live your live yet, you display an undigested Alan Blum, I have already lived my live'. Het Nederlandse publiek is dit soort, in man tot man termen gestelde wetenschappelijke diskussie, tenminste zo direkt en mondeling, niet gewend. Het zou jammer zijn als de afweer tegen de vertoonde agressie het nadenken over de in die diskussie aan de orde gestelde problemen zou belemmeren.

Gouldner blijft zowel boeiende als irritante trekken vertonen. Zijn bijdrage kan gekarakteriseerd worden als een vrij traditionele, Millsiaanse sociale analyse, waarin dan modernere inzichten en termen zijn gevlochten als 'grammar', 'relatively context-free discourse', elaborated/restricted codes', etc.. Het is refleksief in de zin dat het over intellektuelen en overintellektualiteit gaat in een ambivalente relatie tot politieke praktijk i.c. revolutie, maar die refleksiviteit wordt niet volledig uitgewerkt, wordt niet filosofisch geradikaliseerd en komt niet in de vorm tot uiting.

Chambliss sprak over misdaad in kapitalistische en socialistische landen. Dit was vooral een aanleiding voor hem om over de door hem voorgestane heroriëntatie in de criminologie te spreken, die overeenkomsten vertoont met wat de bepleiters van een New Criminology in Engeland willen. Daarbij wordt 'misdad' met nadruk in een kontekst van politieke ekonomie geplaatst.

"Crime is a political weapon" herhaalde Chambliss keer op keer; het hanteren van het etiket 'crime', en de 'gevolgen' daarvan, zijn een onderdeel van een politiek proces, nauw verbonden met de aard van het desbetreffende politieke en ekonomische systeem. In onuitgewerkte vorm is deze stelling natuurlijk al bekend als de danig versleten pasmunt van de zgn. Labeling-theorieën, maar hier wordt dit inzicht met nadruk in Marxistische zin uitgewerkt. Het sterke punt van Chambliss daarbij is dat hij de indruk weet te maken dat hij weet waarover hij spreekt, omdat hij een uitvoerige kennis

heeft van de (een) èchte onderwereld en van de relaties van deze met het politieke systeem in de Verenigde Staten (zie zijn boeiende verslag van zijn entree in die wereld in een artikeltje in *The American Sociologist*, X/1, februari 1975. De manier waarop hij hiermee speelt is blijkbaar nogal irriterant voor sommigen. Hij kreeg tenminste verwijten als 'pop-journalism' en 'romanticism' naar het hoofd geworpen. Hij vertoont een vrij unieke combinatie van een veldwerkers' kennis van en fascinatie met konkrete mensen, hun handelen en relaties, waarbij het niet-respektabele ruime aandacht krijgt, met een makro-georiënteerde, politiek-ekonomische stijl. 'Chicago' en 'neo-marxisme'.

Mitzman's lezing bood een voorbeeld van 'psycho-history' in een analyse van de 'innerlijke ruimte' van Flaubert. Hoewel hij al jaren als historicus aan de Universiteit van Amsterdam verbonden is, had ik hem nog nooit gehoord: over communicatie-kloven gesproken. Hij bleek alle noodzakelijke eigenschappen voor het door hem beoefende genre te hebben, zoals inlevingsvermogen en uitvoerige kennis van details, visie en verbeeldingskracht en wat op mij overkwam als een door mededogen gerijpt inzicht in de 'kronkelingen' van de menselijke geest.

Geplaatst in een makro-perspektief op de ontwikkeling van de bourgeoisie in Europa in de 19de eeuw, gaf hij een boeiende, op degelijke studie gebaseerde en toch avontuurlijke speurtocht naar de bronnen van artistieke creativiteit. Goffman's optreden trok zo op het oog het meeste publiek en was voor velen blijkbaar het hoogtepunt. Alweer een Mattheus-effekt dat er voor zorgt dat de bekenden nog bekender worden en dat de bedoelingen van dit Festival, nieuwe informatie verschaffen, tenminste gedeeltelijk te niet doet. Na een razendsnel voorgelezen 'theoretische' inleiding vertoonde Goffman zo'n 400 dia's van tekeningen en foto's, de meeste uit tijdschrift-advertenties, waarop men mannen en vrouwen in allerlei houdingen kon waarnemen. Het ging er om dat Goffman hierin onbedoelde idealisering in lichaamstaal van man-vrouw relaties zag, gemodelleerd op de traditionele gezinsverhoudingen met als thema de onderschikking, de passiviteit en kwetsbaarheid van de vrouw, in verhouding tot alerte dominantie van de man. Hij bracht dit allemaal zeer smakelijk en in hoog tempo van half 10 tot over 12-en, met veel ironie en sarkasme, ook over zichzelf, maar zonder diskussie. Het seminar bestond voornamelijk uit een zeer beleefde, maar toch ook wel nadrukkelijke afpaling van ieders wetenschappelijk territorium ('paradigma': synchronisch, op patronen gericht, tegenover diachronisch, op ontwikkelingen gericht) van Goffman en Norbert Elias (in het land voor een opname voor zijn TV-portret dat op 23 april werd uitgezonden). Het was opvallend hoe vaak Goffman, zowel in z'n optreden als in de diskussie, zichzelf 'in het ootje nam', ironisch afstand nam van zijn eigen optreden. Hij noemde dit zelf 'buying off hostility', een soort verwoording van de afweer tegen hem die hij (angstig) lijkt te vermoeden onder zijn publiek om zodoende

de ekspressie ervan te voorkomen. Hij ziet dat zelf ook heel helder in, geloof ik. Hij had het ook over de humor van zijn opmerkingen, die hij zag als een functie van pogingen van de spreker om een band met het publiek te vestigen, zo van 'wij begrijpen samen iets wat zij, de besprokenen, niet in de gaten hebben', wat dan weer zou dienen als bescherming van de spreker tegen de potentiële vijandschap van het publiek. Zeer fel was Goffman toen er een flits-foto van hem genomen werd:

(midden in een betoog over de betekenis van foto's in het dagelijkse leven: flits! gelach in de zaal)
"I am here, speaking to this audience, and not speaking to a press of any kind, and I prefer there to be no taping, no photographing, or any such thing, all those things detract from as little as can go on between myself and yourselves, and I am offended by photographs and taping, this is a private war I am conducting, to clean up the stage, the stage is dirty enough as it is, without further contaminating it",
(applaus, klik)

Hierover gevraagd na afloop zei hij onder meer dat hij het 'alienating' vond. Je wist maar nooit wat men ermee zou doen, daarom vond hij radio ook zo gevaarlijk. 'I want to control my own product; I study other people, but I don't want to be studied'. Al deze aanwijzingen versterken het gevoel dat ik ook bij het lezen van Goffman's werk kreeg, dat er vlak onder de oppervlakte van z'n officiële werk een zeer sterke 'eksistentiële angst' schuilgaat, vooral in de vorm van angst voor de ander, z'n afwijzing, z'n agressie, angst om af te gaan, ook. Dat brengt Goffman in de buurt van vele 'grote kunstenaars' voor wie het werk een soort reddingsboei-functie lijkt te vervullen, voor wie het water geregeld tot de lippen komt en hen soms tijdelijk of definitief overspoelt. Goffman zei over sociologen (bij implicatie vooral over zichzelf) 'we are close to the entertaining trades, but not so well paid'.

Egbal Ahmed sprak over terrorisme, dat hij omschreef als geweld tegen burgerbevolking om hen, of met hen verbondenen, ergens toe te brengen, hun 'compliance' af te dwingen. Naast staats-terreur behandelde hij vooral de rol van geweld in een revolutionaire kontekst. Net als bij Gouldner kwam ook hier een contrast naar voren van 'echte revoluties' (de russische, chinese, algerijnse, bijvoorbeeld) en 'echte revolutionairen', met loos radikalisme, anti-intellektueel en geïsoleerd van het volk, bijvoorbeeld Debray en Baader-Meinhof. De Palestijnse terreurdaden nemen dan een wat dubbelzinnige plaats in, die ten minste begrijpelijk is vanuit hun moeilijke positie. Verder gaf de spreker een uitstekende en gedreven analyse van de rol van geweld in vooral koloniale revolutionaire situaties, met bijvoorbeeld een uitweiding over het vermoorden van dorps-hoofden, wanneer dat wel en wanneer dat niet goed voor de revo-

lutie is en hoe je dat moet voorbereiden.

De lezing van Walton (en de receptie) moest ik helaas door privé omstandigheden missen.

McLellan sprak over de wisselende reputatie van Marx, hoe Marx vanuit verschillende richtingen geïnterpreteerd is. Hij stond zelf een interpretatie van het werk als historisch gesitueerde eenheid voor en verzette zich dus tegen interpretaties die de teksten te los van hun ontstaansgeschiedenis en hun kontekst zien, dus tegen theorieën over de oude versus de jonge Marx, of omgekeerd, of tegen het losmaken van Marx uit de Hegeliaanse tradities. Hij baseerde zich hierbij vooral op de Grundrisse. Het leek me wel kapabel allemaal, maar het interesseerde me niet zo. Het leek me ook niet echt recent werk van de spreker, meer z'n vaste liedje.

Birnbaum, een Franse Politikoloog, gaf in het Engels met Franse zinsmelodie en met de woorden bijna afwisselend op z'n Engels en op z'n Frans uitgesproken een kritische analyse van de al wat verouderde Akademische Politikologie, waartegenover hij ruimte voor het visionaire opeiste. Een saai en nauwelijks informatief optreden.

Bernstein was weer heel wat anders. Een van de weinigen die niet voorlas en een boeiende voordracht paarde aan een grote kennis van zaken. Een analyse van pedagogische processen met een nadruk op het linguïstische binnen het kader van een klassen-analyse. Hij onderscheidde een tweetal typen pedagogiek, die hij -vanuit het kind geredeneerd- omschreef als een zichtbare en een onzichtbare pedagogiek (vgl. multiple choice met expliciete drempels voor zakken/slagen met een essay-tentamen zonder!).

Deze typen pedagogiek passen bij verschillende segmenten van de middenklasse, maar (laatste zin) 'there is no such thing as a working class pedagogy'. Beide pedagogieken sluiten aan bij en bevestigen de assumpties en de levenswijze van sectoren van de middenklasse, waarbij de onzichtbare hiërarchie-versluitend werkt. Kinderen uit arbeiders-milieus hebben dus met een akute cultuur-shock te maken. Het was wel opvallend dat de pedagogiek-analyse veel uitvoeriger was dan de klassen-analyse, die in algemene kringen bleef steken.

De lezing van Avineri moest ik ook laten schieten.

Mary Douglas was de enige vrouw omdat de aangekondigde Julia Kristeva wegens ziekte verstek moest laten gaan. Ze wilde aspecten van de Weber-these confronteren met ethnografisch materiaal om zo te werken aan een sociale theorie van sparen/konsumeren. Het was een zeer bescheiden, aanvankelijk bijna aarzelend gebracht verhaal, met een op het eerste gezicht niet zo duidelijke structuur, maar waarin toch veel belangrijke problemen op een verhelderende manier werden aangesneden. Sociale interactie genereert altijd een behoefte om geld uit te geven, sparen past bij een isolement van het individu:

'people want goods to relate to other people'. Dat is zo'n bijna voor de hand liggende, maar toch zelden geformuleerd inzicht dat verstrekende konsekwenties zou kunnen hebben in allerlei economische theorieën (ondertussen verheldert het mijn problemen met het zakgeld van mijn kinderen). Als het ware en passant introduceerde ze een analyse-schema dat ook op hele andere situaties toepasbaar kan zijn, bijvoorbeeld op universitaire, zoals ze bij een vraag demonstreerde. Daarbij werden twee tradities uit de sociale antropologie, die respectievelijk de nadruk leggen op 'corporate groups' en op 'het werken' gekombineerd door ze allebei één dimensie te laten leveren, 'groep-igheid' en 'grid' (zoiets als netwerkverbondenheid, vervlechttingsdichtheid). De kenners van de Nederlandse Akademische Sociologie konden er van Doorn's polariteit van 'markt' en 'organisatie' in herkennen, maar nu niet in een continuüm, maar -wat me veel beter lijkt- als twee onafhankelijke dimensies. Een rijke en inspirerende bijdrage, dus.

Alan Blum's optreden was voor mij bijzonder belangrijk, omdat ik de redactie van het AST beloofd had te proberen een interview met hem te maken (is gelukt, komt in het volgende nummer). Ik had daarom wekenlang met zijn werk geworsteld, dat ik zowel uiterst moeilijk als boeiend vind. In een inleiding op het eigenlijke interview zal ik daar nader op ingaan. Kenmerkend voor zijn (latere) werk is de steeds weer herhaalde en gevarieerde poging om te laten zien dat er twee manieren van denken, lezen, kijken, taal hanteren, theoretiseren, kortom van leven zijn, waarvan de eerste de gewone, letterlijke, mathematische, etc. is, bij deze gelegenheid aangeduid als 'viewing', terwijl de andere niet rechtstreeks aangewezen wordt (kan worden?), maar eerder in contrast tot de eerste wordt opgeroepen en gesuggered, zoals wanneer hij zegt dat het gaat om de resonanties die verwijzen naar het begin, of 'the True Being', of 'true Speech' of 'what is strongest and most powerful in life'. In zijn lezing figureerden Nietzsche en later Bultman, in een inleiding op een studie van Jezus, als materiaal voor Blum's boodschap. Dit leverde fraaie zinnen op als 'Who wants a sociological Jesus?' en 'The Jesus we need, is real Jesus, is the Jesus with whom we can converse'.

Blum werd ingeleid door Beerling, iemand die zich als Nederlands eerste hoogleraar in de Wijsgerige Sociologie toch een zekere reputatie heeft verworven, op een manier die ik als zeer onbehoorlijk moet karakteriseren; een vertoon van minachtend onbegrip ongehinderd door enige kennis van het werk van degeen waarover hij sprak. De uitlui en discussie-inleiding was navenant waarop Blum repliceerde met 'I have just been summarized by a viewer'. Later deed Laeyendecker het nog eens dunnetjes over door een aantal losse zinsfragmenten, opgeschreven uit Blum's betoog voor te lezen en te zeggen dat het niet met elkaar klopte, daarmee zijn onbegrijpende, letterlijke en fragmentarische 'horen' demonstrerend. In het seminaar kwam

daar nog de vraag bij of Blum eigenlijk getrouwd was, met de suggestie van met zo'n man valt niet te leven. Allemaal illustraties van de agressie die Blum's type werk, zoals ik dat noemde 'refleksieve analyse', weet op te wekken. De interessante vraag is natuurlijk hoe dat komt. Gouldner verwees daar min of meer naar in de suggestie dat Blum's benadering een paradoxs verbergt. Enerzijds wordt er een sterke nadruk gelegd op vriendschap als een basis van gesprek anderzijds kan die vriendschap pas blijken als men elkaar blijkt te begrijpen; 'how do you decide who your friends are'. Velen voelen zich, door het jargon, door de stijl, door de onduidelijke bedoeling, door de dichotomisering in mensen die het wel en die het niet begrijpen, afgeschrikt en wenden zich af of worden boos.

Maurice Punch zei, bijvoorbeeld, dat het verhaal van Goffman hem nieuwe mogelijkheden bood om dingen te zien, terwijl Blum bij hem over kwam als een gesloten wereld; het enige wat je kunt doen is lid van hun groep te worden. Blum maakte dit letterlijk aan het eind van het seminaar door de mensen uit te nodigen een jaar bij hem en McHugh in Canada te komen studeren. Dan zou het pas goed duidelijk kunnen blijken waar het om ging en of men dit wilde of niet. Als je, zoals hij, de nadruk legt op samenwerking, op 'violent reading' en 'formulating', wat neerkomt op een steeds maar weer doorgaan met zoeken naar geïmpliceerde denk- en levensvormen, binnen een 'circle of friends', dan lijkt het er inderdaad op dat er slechts een keuze bestaat tussen al dan niet vriendelijke kennisname ('zo leef jij') enerzijds, of een deelname in de cirkel ('zo wil ik ook leven') anderzijds.

Ook hierover de volgende keer meer.

Jack Douglas, bekend om zijn fundamentele kritiek op de Durkheimiaanse zelfmoord-sociologie en samensteller van een eindeloze serie bloemlezingen, bracht hier een verslag van recent empirisch werk. Ten behoeve van een boek dat 'Framing Reality' gaat heten heeft hij allerlei konkreet en vergelijkend onderzoek gedaan naar het maken van nieuws voor kranten en televisie. Er is veel onderzoek gedaan naar de invloed van media, maar dat heeft niet veel opgeleverd. Het was gebaseerd op onjuiste assumpties en volgde een te globaal markt-onderzoek model. Voor mensen die met een item meer direkt betrokken zijn heeft het nieuws veel meer betekenis. Volgens Douglas' onderzoek spelen vooral onmiddellijke praktische overwegingen een grote rol bij de produktie van nieuws. Newsmen gaat het vooral om het krijgen en houden van aandacht. Dat bepaalt, samen met beperkingen van plaatsruimte en tijd een belangrijk deel van de onvermijdelijke selektiviteit. Douglas' lezing bevatte veel meer dan wat hier samengevat kan worden; het leek me een waardevol onderzoek.

Silverman was hekkensluiter. Omdat zijn titel de naam van Castaneda bevatte trok hij naast het gewone festival-publiek van docenten en studenten ook enkele 'freaks' als Jan Nederveen Pieterse en Simon Vinkenoog. Beide (hoe verschillend ze ook zijn)

uitten in de discussie hun teleurstelling omdat Silverman nauwelijks over Castaneda ging, maar voornamelijk over twee soorten 'lezen', namelijk een passieve, interpreterende, 'zo getrouw mogelijk' en een actieve, als in hand-lezen. Naast Castaneda haalde hij o.m. langdurig Sartre, Barthes en Borges aan. Bij hem ligt de beschuldiging van epigonisme nogal voor de hand, na een oorspronkelijk enthousiasme voor fenomenologie (zie bijvoorbeeld zijn bijdragen in *New Directions in Sociological Theory*) is hij, na een bezoek van Blum aan Engeland kennelijk 'overgegaan' naar reflexieve analyse. Hoe 'echt' zoiets is kun je natuurlijk nooit precies vaststellen. Toch heeft hij, o.a. door zijn sterke orientatie op literaire, met name Franse, inspiratiebronnen wel een eigen geluid. Misschien ook doordat het voor hemzelf een overgenomen orientatie is kon hij beter dan de anderen een begrijpelijke motivatie van zijn voorkeur geven. Verzet tegen de ongereflekteerde verwisselbaarheid van individuen, zoals in Weber's ideaalbeeld van de verstehende socioloog, 'change places with me and you will see the same thing I am just an office-holder', de socioloog 'formulates himself as anyman' en stelt zich zelf zo als onpersoonlijk bureaukraat te kijk. 'Labour without commitment'. Silverman: ik heb besloten dat ik zo niet wil leven.

Refleksiviteit.

Zo stond mijn beleving van dit festival in het teken van een verder doordenken over de betekenis van refleksiviteit in de sociologie, waarbij met name de Gouldner en Blum varianten tegenover elkaar stonden. Daarnaast heb ik genoten van de diverse onderzoekverslagen, waarbij de combinatie van detail-kennis en een meer omvattend kader mij (weer) het beste beviel. Het was opvallend dat de interessante bijdragen vrijwel uitsluitend van Angelsaksische kant kwamen. De drie 'kontinentalen' zeiden mij niet zoveel. Jammer, dat er onder de mensen die op het laatste moment niet konden, zoveel kontinentalen waren. Opvallend was het wel dat er bij de mensen die met respect als inspiratiebron genoemd waren wél veel kontinentalen waren. Marx, natuurlijk (in de eerste week in 7 van de 9 lezingen genoemd), en verder onder meer Heidegger, Nietzsche, Weber, Wittgenstein, Plato, Barthes en Sartre. Het is een recencentenklisjee om te schrijven 'de afwezigen hadden ongelijk'. Zó eenvoudig ligt dat niet, maar uit de in het begin geciteerde wegblijfmotivaties blijkt wel dat zij een andere konseptie van sociologisch leven hanteren dan ik. Met name de nadruk op efficiënte, schriftelijke informatie doet mij steriel aan. Sociologisch leven wordt voor mij vooral interessant als het een dimensie van interpersoonlijke confrontatie en persoonlijke worsteling krijgt. Alleen is maar alleen, zelfs met boeken, en zo wil ik niet leven. Daarom was voor mij het festival zeer geslaagd.

N.B. Deel 2, bedoeld voor een verdere verwerking van het materiaal, volgt nog.